

Rahaliitto, työmarkkinat ja työttömyys*

ERKKI KOSKELA** ja JUHANA VARTIAINEN***

1 Johdanto

Suomen työttömyystilanne on heikentynyt 1990-luvulla voimakkaasti kansantalouttamme kohdanneiden häiriöiden vuoksi. Kuten *kuvios-ta 1* käy ilmi, Suomesta on tullut 1990-luvulla korkean työttömyyden maa. Vaikka meillä on vuodesta 1994 lähtien vallinnut muita Euroo-pan maita voimakkaampi teollisuustuotannon ja bruttokansantuotteen kasvu, se on vain vä-häisessä määrin näkynyt avoimen työttömyy-den laskuna. Tämä on nähtävissä *kuviosta 2*. Suomessa näyttää käyneen samalla tavalla kuin monissa Euroopan maissa aikaisemmin; kun jokin taloutta kohtaava häiriö on johtanut työt-tömyyden kasvuun, talouden toimintamekanis-

meilla on ollut sen jälkeen taipumus ylläpitää korkeaa työttömyyttä. Tässä yhteydessä voi viitata työttömyyden hystereesi-ominaisuuteen eli historiariippuvuuteen. Alunperin suhdanne-luontoisesta häiriöstä syntynyt työttömyys muuttuu rakenteelliseksi.

Julkisessa keskustelussa on kiinnitetty run-saasti huomiota niihin mahdollisen rahaliittojä-sennyden tuomiin ongelmiin ja haasteisiin, jot-ka liittyvät työmarkkinoiden toimintaan. Raha-liiton näkökulmasta korkea työttömyys muo-dostaakin vakavan haasteen: Miten mahdolli-nen liittyminen rahaliittoon tai sen ulkopuolelle jääminen vaikuttavat työmarkkinoiden toimin-taan ja sitä kautta työttömyyteen? Todettakoon, että Calmforsin komitean kielteinen, "ei vielä" – suositus perustui osittain pelkoon siitä, että talous – ja rahaliittoon kuulumisen voi pahen-taa työttömyysongelmaa¹. Komitean käsityksen mukaan Ruotsin on ensin parannettava työ-markkinoiden toimintaa rakenteellisin uudis-tuksin ja saatava tätä kautta aikaan työttömyy-

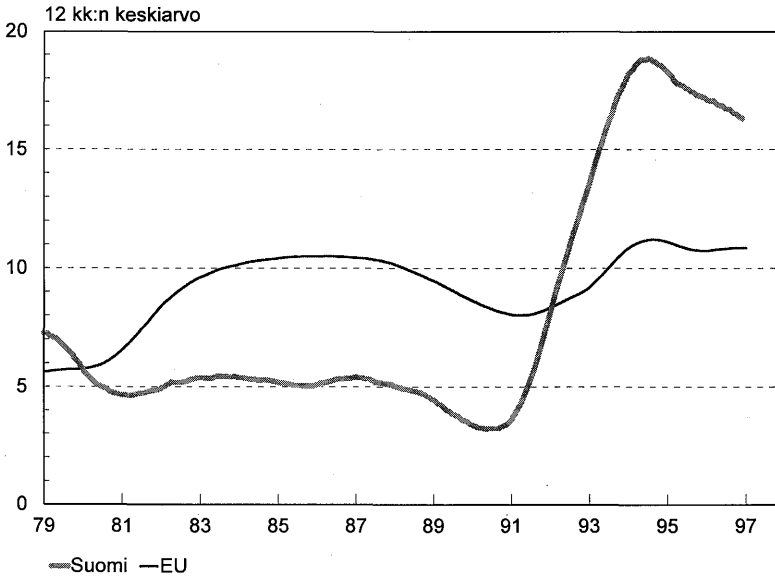
* Tämä on hieman lyhennetty ja korjattu versio val-tioneuvoston kanslian asettaman EMU-työryhmän väliraportista (Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1997/12).

** Helsingin yliopisto

*** Palkansaajien tutkimuslaitos

¹ SOU (1996), erit. s. 434-436.

Kuvio 1 Avoin työttömyys Suomessa (Tilastokeskuksen mukaan) ja EU-maissa 1979-97

den oleellinen väheneminen ja vasta sen jälkeen pyrittävä rahaliiton jäseneksi.

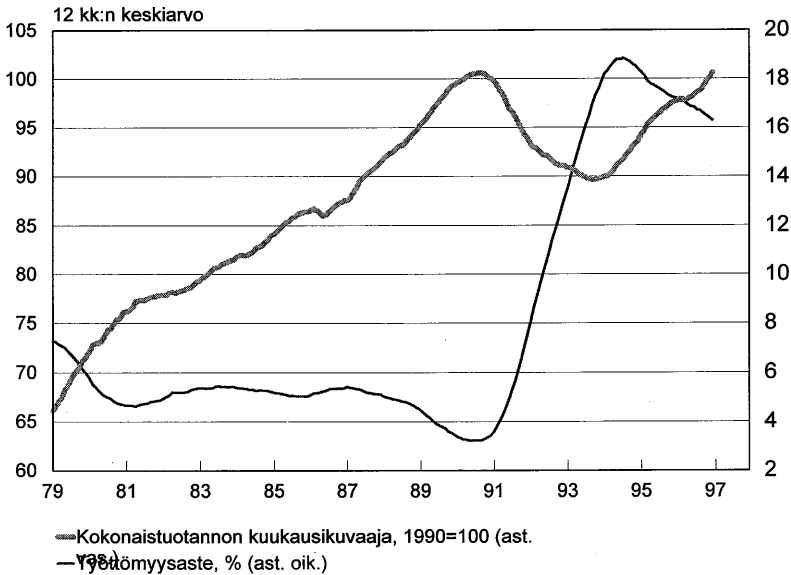
Onko sitten syytä pelätä rahaliittojäsenyyden vaikeuttavan työllisyyden hoitoa? Kysymystä tarkasteltaessa on syytä erottaa toisistaan yhtäältä pitkän aikavälin vaikutukset ja siirtymävaiheen ongelmat sekä toisaalta talouden sopeutumiskyky häiriöiden kohdatessa.

Ns. rakenteellisen työttömyyden teorian mukaan yritysten hintavaateet ja työntekijöiden palkkavaateet tasapainottuvat vain yhdellä työllisyyden (ja työttömyyden) tasolla. Vain tällä tasolla voidaan ylläpitää vakaata inflaatiota. Näin määritelty rakenteellinen työttömyys ei riipu inflaatiosta. Luvussa 2 tarkastellaan sitä, miten rakenteellisen työttömyyden voidaan olettaa muuttuvan taloudellisen integraation edetessä ja rahaliiton käynnistyessä, sekä sitä, mitä rakenteellisesta työttömyydestä eli NAIRU:sta tiedetään Suomen tapauksessa ja minkälaisia ongelmia sen empiiriseen arvioin-

tiin liittyy. Samalla tuodaan esille se mahdollisuus, että Euroopan keskuspankin tulevan rahapolitiikan mukainen inflaatiotavoitteen taso voi myös olla liian alhainen, jolloin tuloksena voi olla tuotannon ja työllisyyden menetyksiä.

Suomen kannalta tärkeää ei kuitenkaan ole vain se, mitkä ovat rahaliiton mahdolliset vaikutukset rakenteelliseen työttömyyteen. Keskeistä on myös se, miten työmarkkinat sopeutuvat häiriöihin uudessa tilanteessa, jossa valuuttakurssimuutoksiin perustuvaa sopeutumiskanavaa ei ole. Luvussa 3 tarkastellaan tällaisia kansantalouden siirtymävaiheeseen ja sopeutumiseen liittyviä kysymyksiä ja myös sitä, miten talouspolitiikka voi helpottaa sopeutumista ja siirtymävaiheen ongelmia. On korostettava, että vaikka mahdollinen rahaliittojäsenyys on kauaskantoinen järjestelmäratkaisu, sen sisäänajo on joka tapauksessa suuri historiallinen murros, jonka tuomat sopeutumisoongelmat voivat pahassa tapauksessa osoittautua pitkäaikai-

Kuvio 2 Avoin työttömyys (Tilastokeskuksen mukaan) ja kokonaistuotannon kuukausikuvaaja 1979-97

siksi. Vaikka oltaisiinkin sitä mieltä, että vaikiintuneissa oloissa rahapolitiikka ei voi olla vastuussa työllisyydestä, on historiallinen tosiasia, että juuri rahapolitiikan periaatteiden murrokset ovat myös olleet Euroopan kansantalouksien kannalta mullistavia.

Euroopan keskuspankin (EKP) alhaisen inflaation tavoite merkitsee sitä, että työmarkkinoiden on sopeuduttava alhaiseen inflaatioon. Tämä sopeutumisvaatimus on edessä olimpepa rahaliitossa tai ei. Lisäksi Suomen kansantalouden sisäiset suhteelliset hinnat ja sisäisen tulojaon pelisäännöt saattavat erilaisten häiriöiden kohdatessa olla toiset rahaliitossa kuin sen ulkopuolella. Näitä haasteita käsitellään erityisesti työmarkkinoiden näkökulmasta jaksoissa 3.3 ja 3.4. Lopuksi tehdään yhteenveto.

2 Rahaliitto ja rakenteellinen työttömyys

2.1 NAIRU:n perusmalli

Vallitsevan makrotaloudellisen ajattelun mukaan inflaatiovauhdin ja työttömyyden välillä ei ole pysyvää, pitkän aikavälin yhteyttä. Seuraavassa kuvataan lyhyesti ns. NAIRU-ajattelun perusteet. NAIRU-käsitettä voi siihen suunnatusta kritiikistä huolimatta¹ pitää hyvänä lähtökohtana työttömyysongelman jäsentämiselle.²

Kansantalouden työllisyys (ja työttömyys)

¹ Ks. erityisesti *Journal of Economic Perspectives*, NAIRU-teemanumero 11:1, 1997.

² Klassisista täydellisen kilpailun teorioista poiketen NAIRU-teoria perustuu ajatukseen epätäydellisen kilpailun työ- ja hyödykemarkkinoista; ks. Layard, Nickell ja Jackman (1991).

määräytyy sen nojalla, miten yrittäjien hintapyyntöt ja palkansaajien palkkavaateet sovituvat yhteen. Tätä kuvataan *palkkakäyrän* ja *hintakäyrän* avulla. Palkkakäyrä ilmaisee sen, miten korkeaa reaali-palkkaa palkansaajille on maksettava. Työntekijöiden palkkavaatimukset ovat sitä korkeammat, mitä alhaisempi on työttömyys. Onhan työntekijöiden neuvotteluusema työmarkkinoilla sitä parempi, mitä vähemmän työnantajalle on tarjolla työttömiä työntekijöitä ja mitä enemmän työntekijöille on tarjolla vaihtoehtoisia työpaikkoja. Yritysten hinnoittelun voi puolestaan olettaa riippuvan työllisyydestä päinvastaisella tavalla: mitä alhaisempi on työllisyys, sitä pienempään katteeseen yritykset joutuvat tyytymään. Nimellispalkka voidaan ajatella yrityksen työvoimakustannukseksi, jonka päälle yritys lisää oman katevaatimuksensa. Näin saadaan puolestaan hinnoittelua kuvaava käyrä reaali-palkan ja työllisyyden välille. Yritysten hintavaade ja työntekijöiden palkkavaade ovat keskenään sopusoinnussa vain käyrien leikkauspisteessä, joka määrää sen työttömyystason, johon kansantalous pitkällä aikavälillä hakeutuu. Tätä työttömyyden tasoa kutsutaan myös lyhenteellä NAIRU eli "non-accelerating inflation rate of unemployment", sillä inflaatio kiihtyy jos työttömyys painuu sen alapuolelle ja inflaatio hidastuu jos työttömyys nousee tasapainotason yläpuolelle. Jos työttömyys on alhaisempi kuin NAIRU, palkansaajat pyrkivät nostamaan palkkaansa saadakseen soveliaana pitämänsä osan tuotoksesta. Yritykset vastaavat tähän nostamalla hintojaan. Koska inflaatiövauhti ei voi pysyvästi kiihtyä tai hidastua, työttömyyden on ajan mittaan pakko pysyä keskimäärin NAIRU:n tuntumassa¹.

¹ Käsitteitä NAIRU ja rakenteellinen työttömyys pidetään tässä kirjoituksessa synonyymeina.

Seuraavassa esitetään tarkemmin käytetty lähestymistapa². Jos merkitään hintatason ja nimellisen palkkatason logaritmeja pienillä kirjaimilla, voidaan hinnoitteluyhtälö kirjoittaa

$$(1) \quad p - w^e = \beta_0 - \beta_1 u$$

missä u = työttömyysaste, p = hinta, ja w^e = odotettu nimellispalkka. Hinnat asetetaan suhteessa odotettuun nimellispalkkaan siten, että mark-up tekijä kasvaa taloudellisen toimeliaisuuden myötä. Yhtälö (1) kuvaa yritysten kannalta suurinta mahdollista reaali-palkkaa, johon ne (annetulla tuottavuustasolla) voivat suostua.

Kun nimellispalkka asetetaan suhteessa odotettuun hintaan niin, että mark-up tekijä (palkka suhteessa tuotteiden hintaan) kasvaa taloudellisen toimeliaisuuden myötä, palkkavaadekäyrä voidaan kirjoittaa

$$(2) \quad w - p^e = \gamma_0 - \gamma_1 u$$

missä w = nimellispalkka ja p^e = odotettu hinta. Yhtälö (2) kuvaa tavoitereaalipalkkaa, johon työntekijät neuvotteluissa pyrkivät. Kaikki parametrit β_0 , β_1 , γ_0 ja γ_1 ovat positiivisia.

Jos odotukset toteutuvat eli palkat ja hinnat vastaavat odotustasojaan ($w = w^e$, $p = p^e$), niin lausekkeista (1) ja (2) voidaan ratkaista tasapainotyöttömyys u^* eli NAIRU

$$(3) \quad u^* = (\beta_0 + \gamma_0) / (\beta_1 + \gamma_1)$$

Lausekkeen (3) mukaan mikä tahansa tekijä, joka vaikuttaa palkkapaineisiin³ (kerroin γ_0) tai hintapaineisiin⁴ (kerroin β_0) lisää tasapaino-

² Ks. Layard ym. (1991).

³ Tällaisia tekijöitä ovat mm. työn verotus eri muotoineen, työttömyyskorvausjärjestelmä, työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmä ('korporatismi' aste) ja

työttömyyttä. Parametrit β_0 ja γ_0 kuvaavat sitä, miten korkealla hinta- ja palkkakäyrät ovat eli sitä, miten suuria ovat työntekijöiden palkkavaateet suhteessa hintoihin ja miten suuria ovat yritysten hintavaateet suhteessa palkkakustannuksiin.

Kertoimet β_1 ja γ_1 kuvaavat puolestaan sitä, miten palkkataso reagoi työttömyyteen. Mikä tahansa tekijä, joka lisää reaali-palkkajoustavuutta (kerroin γ_1) tai reaalihintajoustavuutta (kerroin β_1) vähentää tasapainotyöttömyyttä. Termi $1/(\beta_1 + \gamma_1)$ kuvaa reaali-jäykkyyttä (RPJ). Se kertoo, miten tasapainotyöttömyys reagoi hinta- ja palkkapaineisiin, koska $u^* = RPJ(\beta_0 + \gamma_0)$. Tasapainotyöttömyys nousee sitä enemmän reaktion hinta- ja palkkapaineisiin, mitä suurempi on reaali-palkkajäykkyys ja päinvastoin.

2.2 Rahaliitto ja NAIRU

Yleinen käsitys on, että rahaliitto johtaa vakaiseen ja alhaiseen inflaatioon, joka on asetettu perustettavan EKP:n ensisijaiseksi tavoitteeksi. Edellä esitetyn nojalla rakenteellinen työttömyys ei riipu inflaatiosta. Nämä yhdistäen voisi ajatella, että ensimmäinen "approksimoiva" vastaus kysymykseen "miten rahaliitto vaikuttaa työttömyyteen pitkällä aikavälillä?" onkin "ei mitenkään". Tämä johtopäätös on kuitenkin useastakin syystä kyseenalainen.

Ensinnäkin, on mahdollista että reaalikorko vaikuttaa yritysten hinnoitteluun¹ ja toisaalta myös palkkavaateisiin positiivisesti. Se voi vaikuttaa myös pääoman kysynnän kautta työn

(jatkuu) työmarkkinoiden kohtaaminen (mismatch).

⁴ Tällaisia tekijöitä ovat mm. valuuttakurssien, tuontihintojen ja välillisen verotuksen muutokset.

¹ Ks. Phelps (1994).

kysyntään². Yrityksen henkilökuntakin on eräänlainen pääomakanta, jonka osaamiseen yritys voi investoida mm. reaalikorosta riippuvalla tavalla. Jos uskotaan, että rahaliitto vaikuttaa reaalikorkoja alentavasti riskipreemioiden vähenemisen ja uskottavuuden lisääntymisen kautta, niin sillä on rakenteellista työttömyyttä alentava vaikutus³.

Toiseksi, kiristynyt kilpailu hyödykemarkkinoilla vähentää mark-up tekijää ja alentaa hintavaateita. Pääoman liikkuvuuden lisääntyminen merkitsee niinkään sitä, että työn kysynnän herkkyys työvoimakustannusten vaihteluille kasvaa. Tämä johtaa pienempiin palkkavaateisiin. Rakenteellinen työttömyys laskee molemista syistä. Vaikka nämä viimeksi mainitut muutostekijät johtuvat paljolti yleisestä integraatiokehityksestä, rahaliitto voi jouduttaa kehitystä.

Kolmanneksi voi kysyä, mikä on ammattiliittojen rooli ja muuttaako rahaliitto niiden merkitystä. Ammattiliittojen olemassaolohan nostaa palkkavaateita, koska ammattiliittojen neuvotteluvoima on parempi kuin yksittäisten työntekijöiden. Palkkaneuvottelujen koordinaatio kuitenkin puolestaan laskee palkkavaateita ja voi näin osittain tai kokonaan kompensoida neuvotteluvoimasta aiheutuvan kielteisen työllisyysvaikutuksen⁴. Kumpi näistä tekijöistä on voimakkaampi? Monet syyt puoltavat näkemystä, jonka mukaan palkkavaateita hillitse-

² Ks. Rawthorn (1996)

³ Monet pitävät tätä itsestään selvänä, mutta ei tietenkään ole varmaa, että Euroopan uuden keskuspankin uskottavuus on heti alkumetreistä lähtien Suomen Pankin uskottavuutta parempi.

⁴ Ks. Layard ym. (1991), Layard ym. (1996) sekä Soskice (1990).

vät tekijät ovat voimakkaimmillaan silloin, kun palkoista neuvotellaan joko keskitetysti tai siten hajautetusti yritys- tai jopa yksilötasolla. Jos yhden yrityksen työntekijät nostavat palkkojaan yli vallitsevan tason, alan muut yritykset saavat kilpailuedun, jolloin työttömyysriski kasvaa. Jos sensijaan koko toimialan palkat nousevat, yksittäiset yritykset eivät joudu erityisiin vaikeuksiin, koska koko toimiala voi nostaa kustannuksiaan, ja koko toimialan tuotteen korvaaminen muilla tuotteilla on kuluttajille vaikeampaa kuin yhden yrityksen tuotteen korvaaminen toisen yrityksen vastaavalla. Toisaalta nimellispalkan nostaminen ei ole keskusjärjestötasolla houkuttelevaa, koska suuri ammattiliitto tai keskusjärjestö havaitsee palkan korotusten ja hintatason välisen yhteyden ja tiedostaa, että nimellispalkan nostaminen ei ole tehokas tapa nostaa keskimääräisiä reaaliansioita.¹ Yhteenvetona tästä "korporatismi"-kirjallisuudesta voi todeta, että keskittäminen ja hajauttaminen tuottavat työllisyyden kannalta parhaat lopputulokset ja että liitto- eli sopimustason koordinoimattomat palkkaneevottelut ovat huonoimmat. Muuttaako talouden avautuminen, liikkuvuuden kasvu ja kilpailun lisääntyminen tätä johtopäätöstä? Vaikka tähän kysymykseen vastaaminen edellyttää yritystason erityispiirteiden tarkempaa huomioonottamista, kvalitatiiviset johtopäätökset ovat samansuuntaisia.² Liittotason koordinoimattomien palkkaneevottelujen problematiikkaan palataan vielä myöhemmin jaksoissa 3.3 ja 3.4.

Edellä esitetyt argumentit tukevat väitettä, jonka mukaan rahaliitto alentaa rakenteellista työttömyyttä rahapolitiikan toimintalinjan

¹ Ks. esim. Calmfors ja Driffill (1988) sekä Soskice (1990).

² Ks. Danthine ja Hunt (1994) ja Rama (1994).

muuttumisen ja reaalikoron mahdollisen laskun myötä. Yleiseen integraatioprosessiin liittyväällä kilpailun kiristymisellä on samanlaisia vaikutuksia.

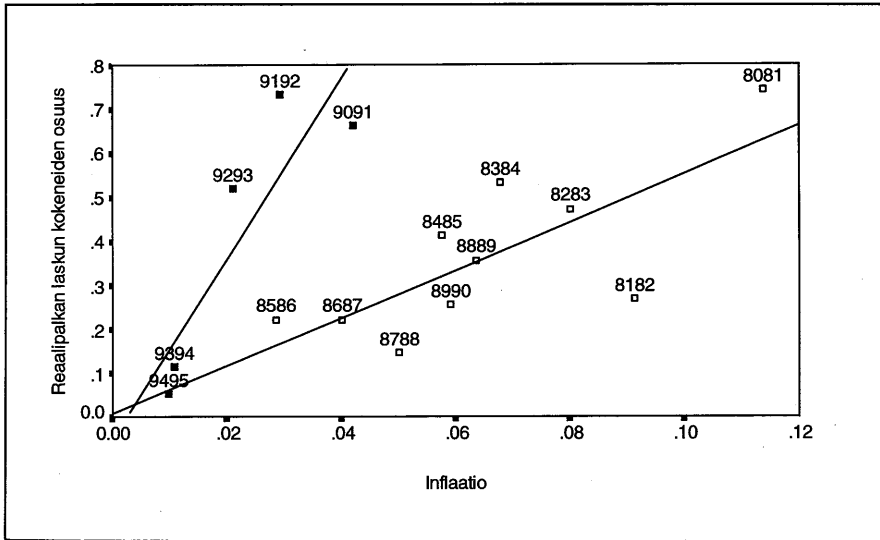
Voidaanko siis vetää kiistaton johtopäätös, jonka mukaan rahaliitto johtaa työttömyyden laskuun pitkällä aikavälillä? Ei välttämättä, sillä rahaliittojäsenyys ja Euroopan keskuspankin valitsema rahapolitiikka voivat myös vaikuttaa kielteisesti Suomen kansantalouden sopeutumiskykyyn. Näitä ongelmia käsitellään seuraavaksi.

2.3 Nimellisjäykkyys ja hystereesi

NAIRU-teorian perusversion mukaan rakenteellinen työttömyys riippuu hinta- ja palkka-vaateisiin vaikuttavista tekijöistä, mutta ei inflaatiosta. Näin ei ole kuitenkaan välttämättä asianlaita, etenkin hyvin alhaisen inflaation olosuhteissa. Järjestäytyneiden sopimusosapuolten on käytännössä vaikeaa sopia nimellispalkkojen alennuksista. Sama hypoteesi näyttää varsin yleisesti pätevän myös mikrotaloudellisesti, jokaisen yksittäisen työntekijän kohdalla. Työntekijät suhtautuvat yleensä nimellispalkan alentamiseen kielteisesti, ja sama reaali-palkan aleneminen voidaan saada paljon helpommin aikaan hintatasoa muuttamalla. Nimellispalkkojen alaspäin jäykkyyden vuoksi kohtuullinen inflaatio voi siis olla "voidetta" talouselämän rattaisiin koska se tekee reaali-palkkoista ja reaali-palkkojen rakenteesta joustavamman. Tämän päättelyn nojalla esimerkiksi Akerlof, Dickens ja Perry (1996) päätyvät väittämään, että alhaisella inflaatiotasolla (käytännössä 0 ja 3 prosentin välillä) vallitseekin myös pitkän aikavälin ei-pystysuora Phillipsin käyrä: nollainflaatio merkitsee korkeampaa työttömyyttä kuin 3 prosentin inflaatio.

Samanlaiset perustelut saattavat päteä yri-

Kuvio 3 Reaalipalkan laskun kokeneiden metalliteollisuuden työntekijöiden osuus ja inflaatio (kuluttajahintaindeksin muutos) vuosina 1980-95

tyksen sisäisiin palkkaeroihin ja kannustinjärjestelmiin. Yritysten kannattavuudelle voi olla hyväksi, että työehtosopimusjärjestelmän puitteissa on tiettyä liikkumavaraa suhteellisten palkkaerojen sopeuttamiseen. Jos jokin työntekijä tai työntekijöiden ryhmä jonakin vuonna työskentelee erityisen tuottavasti, voi olla hyvän liikkeenjohdon nimissä perusteltua, että asianomaisten palkka nousee enemmän kuin muilla. Suomessa palkat ovatkin keskimäärin liukuneet ylöspäin enemmän kuin mitä työehtosopimuksissa on sovittu. Palkkaliukuma on osaltaan ylläpitänyt inflaatiota, mutta sen turvin on todennäköisesti myös voitu sopeuttaa yksilöiden välisiä ja yritysten välisiä palkkaeroja¹. Palkkaliukuma ja siihen kytköksessä ollut inflaatio on siis ollut palkkajoustavuutta tuova puskuri. Samasta syystä inflaation hidastuminen lähelle nolaa voi olla omiaan jäykistämään palkkarakennetta ja tekemään yrityksille vaikeammaksi sopeutumisen reaalis-

ta palkkatasoa laskemalla.

Kuvio 3 tarjoaa välillistä näyttöä inflaation vaikutuksesta reaali-palkkojen vaihteluun. Kuvioon on piirretty havainto kultakin vuosiparilta ajanjaksolta 1980-1995. Vaaka-akselilla mitataan inflaatiouauhtia (kuluttajahintaindeksin muutosta) vuosiparin sisällä ja pystyakselilla niiden metalliteollisuuden työntekijöiden suhteellista osuutta, joiden reaali-palkka laskee vuosiparin perusvuodesta jälkimmäiseen vuoteen siirryttäessä. Kuvioon on piirretty erilliset regressiosuorat 1980- ja 1990-luvuille, joiden

¹ Vartiainen (1996) on tutkinut ja kuvannut teollisuuden palkkaliukumia. Historiallisen aineiston nojalla voi arvioida, että keskimääräisiä liukumia voi olla vaikea painaa olla kahden prosenttiyksikön. Palkkaliukumat lisäävät selvästi yksilöiden palkan nousun vaihtelua pelkkiin sopimuskorotuksiin verrattuna. Siihen, että myös yrityskohtainen jousto-vara on samassa aineistossa riippunut inflaatiouauhdista.

keskimääräinen inflaatiiovauhti on ollut varsin erilainen. Reaalipalkan laskun kokoneiden työntekijöiden osuus vaihtelee inflaation vaihdellessa: mitä korkeampi on inflaatiiovauhti, sitä useamman työntekijän reaalipalkka on joutunut alaspäin. Tämä on sopusoinnussa käsityksen kanssa, jonka mukaan inflaation hidastuminen jäykistää reaalipalkkoja¹.

Voidaan niinkään Akerlofin ym. (1996) tapaan arvioida nimellispalkkojen jäykkyyttä tutkimalla palkannousujen jakaumaa yli yksilöiden. Jos reaalipalkkojen nousun jakaumassa on kasauma juuri muuttumattoman nimellispalkan kohdalla, voinee olettaa, että nimellispalkat ovat jäykkiä alaspäin. Kuviossa 4 on tehty tällainen tarkastelu esimerkinomaisesti Suomen teollisuuden työntekijöiden aikatuntipalkoille vuosiparina 1990-1991 ja toimihenkilöiden kuukausipalkoille vuosiparina 1988-89. Se viittaa nimellisjäykkyyteen: kummassakin jakaumassa on selvä kasauma nollian (pystyviivan) kohdalla². Kummassakin tapauksessa yleinen sopimuskorotus oli nollassa korkeampi.

Kovin alhaisesta inflaatiosta voi siis aiheutua pysyvä hyvinvointitappio tuotannon menetyksen muodossa ja jos rahaliitossa omaksutaan liian alhainen inflaatiotavoite, voi seurauksena olla rakenteellisen työttömyyden kasvu. Sopivana inflaatiotavoitteena on pidetty 1-3 prosenttia. Jos EKP:n tavoite on esimerkiksi 1,5% ja hintaindeksit yliarvioivat inflaatiota yhden prosenttiyksikön verran, voidaan helposti joutua liian alhaisen inflaation alueelle (ks.

¹ Ks. myös Koskela ja Vartiainen (1997), jossa viitataan siihen, että myös yritysکوhtainen joustovara on samassa aineistossa riippunut inflaatiovahdista.

² Koska palkat jakautuvat log-normaalisti, luonteva oletus täysin nimellisharhattomilla työmarkkinoilla olisi se, että palkan prosentuaaliset korotukset jakautuisivat normaalisti.

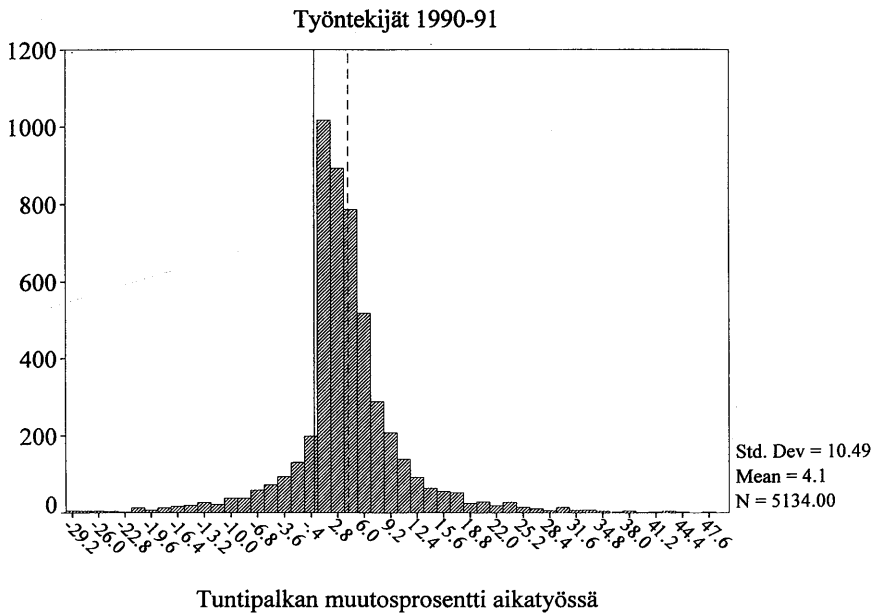
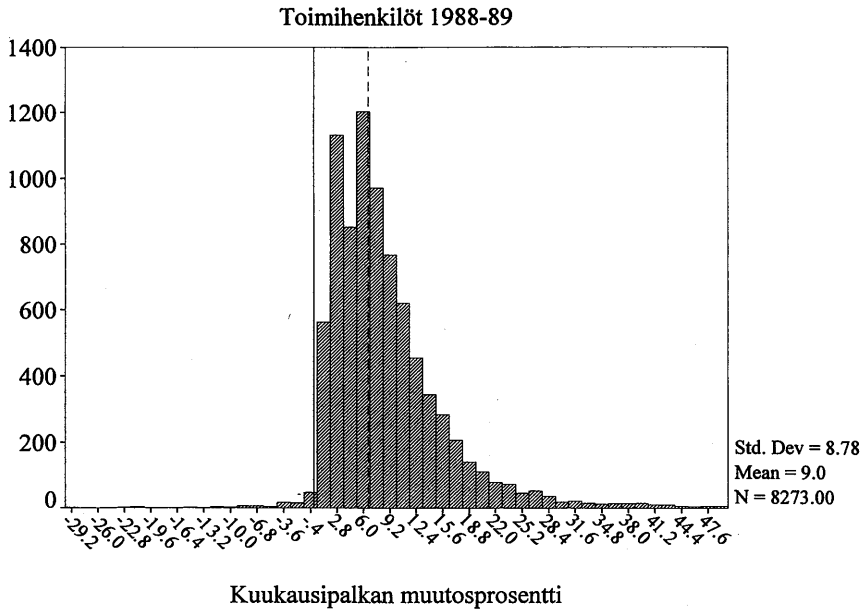
Fischer 1997).

Myös huono sopeutumiskyky häiriöiden yhteydessä voi johtaa pitkäaikaisiin työllisyyden menetyksiin, jos työttömyys on historiariippuvaista eli hystereesi on merkittävää. Tähänastinen tarkasteluhan on perustunut teoreettiseen kehikkoon, jossa esim. rahapolitiikka ei vaikuta rakenteelliseen työttömyyteen muuten kuin reaalikoron kautta ja jossa häiriöiden vaikutukset jäävät väliaikaisiksi. Tämä lähtökohta voidaan kuitenkin kyseenalistaa. Kuten edellä on todettu, Euroopan kehitykselle on 1970-luvun puolivälistä lähtien ollut tunnusomaista mm. se, että työttömyyden kasvu on vaikuttanut hinta- ja palkkapaineisiin aikaisempaa vähemmän. Kun työttömyys kasvaa negatiivisten häiriöiden vuoksi, talouden toimintamekanismit eivät kykenekään palauttamaan työttömyyttä entiselle tasolleen, ainakaan kovin nopeasti³. Näin rakenteellinen tasapainotyöttömyys nousee todellisen työttömyyden mukana. Hystereesin voi liittää rakenteellisen työttömyyden kehikkoon olettamalla, että työttömyyden muutos vaikuttaa hinnoitteluun ja palkka-vaateisiin negatiivisesti (ks. jakso 2.3). Hystereesiefektin voimakkuutta voidaan periaattees-

³ Teoreettisista perusteluista, ks. esim. Blanchard ja Summers (1986) sekä Lindbeck ja Snower (1986). Varsinaisesta hystereesistä puhutaan silloin, kun työttömyys jää pysyvästi korkeammaksi häiriön jälkeen. Jos työttömyys palautuu entiselle tasolleen, mutta hitaasti, puhutaan persistenssistä, josta hystereesi on rajatapaus. Nämä ilmiöt voivat johtua useastakin syystä: 1) Työttömien valmiudet heikkenevät. Pitkään työttöminä olleet eivät ole enää tehokkaasti työmarkkinoiden käytettävissä eivätkä siksi hillitse palkkatasoa. 2) Sisäpiiriläisyys. Jos työpaikalta irtisanotaan väkeä, jäljelle jäävät järjestävät työt keskenään ja nostavat palkkatasoaan eikä normaali-aikojen palatessa irtisanottujen työllistäminen ole välttämättä etusijalla työntekijöiden näkökulmasta.

Kuvio 4 Esimerkkejä teollisuuden (metalli, paperi, mekaaninen puu, tekstiili ja vaate) palkankorotusten ja-
kautumasta. Pystyviiva = 0, katkoviiva vastaa kuluttajahintaindeksin muutosta.

Lähde: Aila Mustosen ja Juhana Vartiaisen laskelmat

sa arvioida empiirisesti historiallisen aineiston avulla¹.

Hystereesi-ilmiö korostaa onnistuneen stabilisaatiopolitiikan merkitystä. Jos rakenteellinen työttömyys olisi aina jokseenkin muuttumaton niin kauan kuin talouden perustekijät eivät muutu, eivät makrotalouspolitiikan epäonnistumisen seuraukset välttämättä olisi kovin dramaattisia eivätkä ainakaan pitkäaikaisia. Jos hystereesi on voimakasta, väliaikaistenkin häiriöiden torjunta on tärkeää.

Tämän tarkastelun nojalla voidaan tietysti myös väittää, että talouden kertaluonteinen inflatoiminen eli inflaation kiihdyttäminen voisi "häiritä" taloutta takaisin kohti pysyvästi korkeampaa työllisyyttä. Tämän jälkeen olisi tietysti hyväksyttävä pysyvästi korkeampi (tasainen) inflaatiiovauhti. Talouspoliittisena strategiana tämä olisi kuitenkin uhkarohkea, koska ei ole takeita hystereesi-ilmiön symmetrisyydestä ja koska heittäytyminen muuta Eurooppaa korkeamman inflaation uralle voisi aiheuttaa muita vaikeuksia.

Yhteenvetona voi todeta, että sikäli kun työttömyydessä on hystereesi-ominaisuutta, ja talous ei sopeudu negatiivisiin häiriöihin rahaliitossa muutoin kuin työttömyyden kasvun

¹ Nykyään ollaan varsin yleisesti sitä mieltä, että hystereesi on välttämätön ainesosa Euroopan nykyisen korkean työttömyyden selitysmallissa. On esitetty, että inflaation alentaminen on yhdessä työttömyysturvajärjestelmien kanssa saanut aikaan korkean pysyvän työttömyyden Euroopassa. Ks. erityisesti Ball (1996), jonka estimoinnit tukevat käsitystä puhtaiden rakenne- ja suhdannetekijöiden riittämättömyydestä Euroopan eri maiden työttömyysasteiden erojen selittämisessä. Työttömyyden lisääntymiseen ei ole yleensä liittynyt rakenteiden jäykistyminen. Inflaation hidastuminen ja työttömyysturvan kesto sitä vastoin selittävät yhdessä työttömyyden kasvua uskottavammin.

kautta, niin rakenteellinen työttömyys kasvaa. Kaiken kaikkiaan luvuissa 2.2. ja 2.3. esitettyjen tarkastelujen johtopäätös on, että rahaliitossa on sekä rakenteellista työttömyyttä vähentäviä että sitä potentiaalisesti lisääviä tekijöitä, jälkimmäisiä sitä vähemmän mitä paremmin talous sopeutuu. Rahaliiton jäsenyys tai ulkopuolelle jäänti eivät siis ole sinänsä ratkaisuja työttömyysongelmaan².

2.4 NAIRU, avoin talous ja empiria

Edeltävässä keskustelussa rakenteelliseen työttömyyteen vaikuttavista tekijöistä ja niiden yhteydestä rahaliittoon ja yleisemmin taloudelliseen integraatioon on ohimennen viitattu va-

² Calmforsin asiantuntijatyöryhmän mukaan työttömyyden alentaminen edellyttää työmarkkinoiden rakenteellisten uudistusten kytkemistä politiikkaan, joka lisää kysyntää. Näin siksi, että työmarkkinoiden rakenteelliset muutokset vaikuttavat työllisyyteen liian hitaasti, jos niitä ei täydennetä kysyntää lisäävillä toimenpiteillä. Tämän nähtiin edellyttävän myös keveää rahapolitiikkaa, varsinkin kun valtiontalouden liikkumavara on pieni. Työryhmän käsityksen mukaan keveä rahapolitiikka ei johda inflaation kiihtymiseen, jos työmarkkinareformi samalla lisää tarjontapuolen joustavuutta niin, että kysynnän kasvu näkyy enemmän työllisyyden kasvuna ja vähemmän palkkojen nousuna. Calmforsin komitea katsoi, että rahaliitossa tällaista politiikayhdistelmää ei voi toteuttaa.

Pidämme käsitystä kiistanalaisena. Työmarkkinoiden sopeutumisessa ja uudistamisessa on kaksi puolta: sopeutuminen alhaiseen inflaatioon ja työmarkkinoiden rakenteelliset uudistukset. Sopeutuminen alhaiseen inflaatioon onnistuu sitä helpommin, mitä uskottavampaa rahapolitiikkaa harjoitetaan. Uskottavuus ei välttämättä ole paras mahdollinen rahaliiton ulkopuolella, ja se tuskin vahvistuu, jos ulkopuolelle jäämistä nimenomaan perustellaan keveämmän rahapolitiikan tarpeella.

luuttakursseihin ja tuontihintoihin hinta- ja palkkaineisiin vaikuttavina tekijöinä, mutta avoimen taloudet näkökohdat eivät ole muuten olleet esillä. Avoimen talouden näkökohtien tarkempi huomioonottaminen monimutkaistaa NAIURUn käsitettä¹.

Ensinnäkin, on luontevaa ajatella, että valuttakurssit vaikuttavat yritysten hinnoitteluun ja/tai työntekijöiden palkkavaateisiin, koska ne vaikuttavat tuonti- ja vientihintoihin ja reaali-palkkoihin. Toiseksi, tasapainon määrittelyssä on otettava kantaa siihen, miten ulkoista tasapainoa käsitellään. Tähän ei ole mitään ilmeisen yksiselitteistä ratkaisua. Vaikka pitkällä aikavälillä voitaisiinkin ajatella vaihtotaseen tasapainon olevan rakenteellisen työttömyyden määrittävän tasapainon yksi reunaehto, ei ole mitään syytä olettaa näin olevan asianlaita esim. keskipitkällä aikavälillä. Kansantalous voi ylläpitää vakaata inflaatiota ja jotain työttömyyden tasoa sopivalla kilpailukyvyllä ja siihen liittyvällä vaihtotasetilanteella ja näitä yhdistelmiä voi olla useita. Avoimessa taloudessa vaihtotase siis puskuroi jonkin aikaa niitä mekanismeja, jotka ajavat taloutta kohti rakenteellisen työttömyyden tasoa, mutta pitkällä aikavälillä ei². Niinpä keskipitkällä aikavälillä 'rakenteellista työttömyyttä' voidaan vähentää antamalla valuutan vahvistua, koska suurempi markan ostovoima laskee palkkavaateita ja pienentää yritysten tuontipanostuskustannuksia. Mutta huono hintakilpailukyky ja alijäämäinen

vaihtotase johtavat epäilyihin vakaan inflaatiovauhdin kanssa sopusoinnussa olevasta valuuttakurssista, jolloin korot voivat nousta ja työttömyys kasvaa.

Riittävän pitkällä aikavälillä suljetun talouden hinnoittelukäyrä korvautuu vaihtotaseen tasapainokäyrällä: mitä korkeampi reaali-palkka, sitä alhaisempi hintakilpailukyky ja työllisyys, jotka ovat sopusoinnussa vaihtotaseen tasapainon kanssa. Palkkavaadekäyrän ja vaihtotaseen tasapainokäyrän leikkauspiste määrittelee avoimen talouden pitkän aikavälin NAIURU:n, mutta keskipitkän aikavälin NAIURU on epämääräisempi käsite.

Mitä suuruusluokkaa on Suomen rakenteellinen työttömyys tällä hetkellä? Olemassaolevat arviota vaihtelevat n. 10-15 %:n välillä (ks. Pehkonen 1997). Paitsi että arvioiden haarukka on melkoinen, näihin estimaatteihin on suhtauduttava huomattavin varauksin mm. seuraavista syistä: 1) Niissä ei ole otettu huomioon edellämainittuja avoimen talouden näkökohtia, vaan estimaatit on saatu palkkainflaation ja työllisyyden perusteella. Jos markka vahvistuu, tuontitavaroiden hinnat laskevat ja reaali-palkat nousevat, mikä mahdollistaa rakenteellisen työttömyyden alenemisen keskipitkällä aikavälillä. Tällöin esim. 1990-luvun aineistoa hyödyntävä palkkainflaation ja työttömyyden väliseen yhteyteen perustuva NAIURU voi olla liian korkea ylijäämäisen vaihtotaseen tapauksessa³. 2) Jos uskotaan työttömyyden hystereesi-luonteeseen, niin sekäkin pitäisi ottaa huomioon NAIURU-arvioissa.

Kaiken kaikkiaan erinomaisen tärkeä kysymys siitä, mikä osa nykyisestä korkeasta

¹ Ks. Layard ym. (1991) sekä Holden (1997).

² Tällainen kansantalous voi kuitenkin käyttäytyä epäsymmetrisesti työllisyyden suhteen. Esimerkiksi korkean työttömyyden ja ylijäämäisen vaihtotaseen tilassa mikään ei pakota sitä kohti pitkän aikavälin rakenteellista työttömyyttä. Ks. esim. Carlin ja Soskice (1990).

³ Mm. Holmin ja Somervuoren (1996) sinänsä huolelliset arviot itse asiassa tukevat tätä ajatusta, mutta he eivät käsittele vaihtotasetta tai kysymystä siitä, miten avoimen talouden tasapaino pitäisi määritellä.

maamme työttömyydestä on rakenteellista, on avoin ja vaatii teoreettista ja empiiristä jatkotutkimusta.

3 Kansantalouden sopeutuminen häiriöihin työmarkkinoiden kannalta

3.1. Kokonaistyövoimakustannukset: nimellinen jäykkyys

Edellä on käsitelty pitkän ajan tasapainotyöttömyyteen vaikuttavia tekijöitä ja esitetty, että myös kansantalouden sopeutumiskyky voi hystereesin kautta vaikuttaa pitkän aikavälin työttömyyteen. Sopeutumiskyky riippuu mm. työvoimakustannusten joustavuudesta. Työvoimakustannukset voidaan jakaa palkkoihin ja muihin työvoimakustannuksiin. Kuten edellä oli puhetta, palkkojen joustavuudella voidaan tarkoittaa sitä, miten voimakkaasti ja nopeasti reaali-palkka reagoi työttömyyden muutoksiin. Nimellinen jäykkyys tarkoittaa puolestaan sitä, että palkan nimellisen tason liikkuminen (erityisesti) alaspäin on vähäistä. Nimellispalkan jäykkyys määrää sen, miten kansantalous sopeutuu odottamattomiin inflaation muutoksiin.

Miten tasapainotyöttömyys ja vallitseva työttömyys liittyvät inflaatioon? Jos hinta- ja palkkaodotukset eivät toteudu, työttömyys voidaan kirjoittaa tasapainotyöttömyyden funktiona seuraavasti

$$(4) u = u^* - [(p - p^e) + (w - w^e)] / (\beta_1 + \gamma_1).$$

Jos palkkoja ja hintoja koskevat yllätykset $(p - p^e)$ ja $(w - w^e)$ ovat vielä lisäksi samansuuruisia, saadaan yhtälöistä (1) ja (2)

$$(5) u = u^* - (1/\theta)(p - p^e)$$

missä $\theta = (1/2)(\beta_1 + \gamma_1)$ mittaa reaali-joustavuut-

ta. Jos siis kansantaloudessa koetaan positiivinen (negatiivinen) inflaatioyllätys, työttömyys jää tasapainotyöttömyyttä alhaisemmaksi (korkeammaksi). Lausekkeesta (5) on myös nähtävissä että jos uskottavuus paranee ja p^e laskee, niin työttömyys alenee.

Keskimäärin on rationaalista odottaa inflaatiiovauhdin olevan vakaa. Merkitään nyt kuluvan vuoden hintatasoa p_t , jolloin edellisen vuoden hintataso on p_{t-1} ja sitä edeltävän vuoden hintataso on p_{t-2} . Mikäli inflaation ei odoteta muuttuvan, niin rationaalinen hintataseennuste p_t^e kuuluvalle vuodelle on

$$(6) p_t^e = p_{t-1} + (p_{t-1} - p_{t-2}).$$

Ennustevirhe on tällöin

$$(7) p_t - p_t^e = (p_t - p_{t-1}) - (p_{t-1} - p_{t-2}) = \Delta p_{t,t-1} - \Delta p_{t-1,t-2} = \Delta^2_{t,t-2} p,$$

missä $\Delta p_{t,t-1}$ tarkoittaa inflaatiiovauhtia vuosien $t-1$ ja t välillä ja $\Delta^2_{t,t-2} p$ tarkoittaa inflaatiiovauhdin muutosta vuosiparista $(t-2, t-1)$ vuosipariin $(t-1, t)$. Nyt lauseke (5) voidaan kirjoittaa muotoon

$$(8) p_{t,t-1} - p_{t-1,t-2} = \Delta^2_{t,t-2} p = -\theta (u - u^*)$$

Lausekkeen (8) mukaan työttömyyden ollessa u^* :n alapuolella (yläpuolella) inflaatio kiihtyy (hidastuu), mistä tulee nimitys NAIRU ("non-accelerating inflation rate of unemployment") u^* :lle.

Miten ennustevirheet (odottamattomat häiriöt) vaikuttavat nimellispalkkojen ja -hintojen sopeutumiseen? Jos inflaation ei alun perin odotettu muuttuvan, niin ennustevirhe on sama kuin inflaation muutos $\Delta^2 p$. Kun tämä ennustevirhe lisätään hinta- ja palkkayhtälöihin, saadaan

$$(9) p - w = \gamma_0 - \gamma_1 u - \gamma_2 \Delta^2 p$$

ja

$$(10) w - p = \beta_0 - \beta_1 u - \beta_2 \Delta^2 p$$

missä kertoimet γ_2 ja β_2 kuvaavat nimellisjäkkyyttä eli sitä, miten voimakkaasti ennustevirheet vaikuttavat hinnoitteluun ja palkkavaateisiin. Jos mainitut kertoimet ovat ykkösiä, inflaatioyllätykset vaikuttavat koko painollaan reaalisuureisiin. Vaikutus ei kuitenkaan välttämättä ole näin voimakas, ja sen suuruuden arviointi on empiirinen kysymys. Jos ennustevirheiden vaikutus on suuri (pieni), niin nimellisjäkkyys on suurta (pienää). Tällöin inflaation odottamaton muutos vaikuttaa suhteellisen palkan (vähän) reaali-palkkoihin ja -hintoihin. Ratkaisemalla (9) ja (10) saadaan työttömyyden lausekkeeksi

$$(11) u = u^* - (\beta_2 + \gamma_2)RPJ\Delta^2 p$$

Lausekkeen (11) mukaan työttömyyden u poikkeama 'rakenteellisesta' työttömyydestä johtuu nimellisjäkkyyydestä (NJ), jota kuvaa termi $(\beta_2 + \gamma_2)RPJ$. Täysin joustavien nimellis-palkkojen ja -hintojen tapauksessa $u = u^*$ pätee aina, koska nimellisjäkkyys NJ = 0. Tällöin työttömyys on koko ajan rakenteellista. Mitä suurempi nimellisjäkkyys, sitä voimakkaammin inflaation muutokset vaikuttavat työttömyyteen reaali-palkkojen muutosten kautta¹. Lähihistorian Suomi on hyvä esimerkki: kun vienti joutui vaikeuksiin, valuutan devalvointia käytettiin reaali-palkan laskemiseen.

Layard ym (1991) ovat arvioineet nimellisjäkkyyttä OECD-maissa². Historiallisen aineiston perusteella nimellisjäkkyys näyttää olevan suurempaa korporatistisissa talouksissa,

joissa työmarkkinat ovat keskittyneitä kuten esimerkiksi Suomessa ja toisaalta täysin hajautetun palkanmuodostuksen maissa.

Suomelle on ollut tyyppillistä kansainvälisesti katsoen korkea nimellisjäkkyys palkoissa ja hinnoissa. Itsenäisen raha- ja valuuttakurssipolitiikan menettäminen voi Suomen tapauksessa potentiaalisesti merkitä kansantalouden sopeutumiskyvyn heikkenemistä. Oleellista onkin se, mitä tapahtuu palkkojen nimelliselle jäykkyydelle. Alhaisen ja vakaan inflaation maailmassa ollaan entistä valmiimpia solmimaan pitkäaikaisia ja nimellisesti kiinteitä sopimuksia, mikä voimistaa nimellisjäkkyyttä. Toisaalta on mahdollista, että työmarkkinoilla tiedostetaan maailman muuttuneen, jolloin nimellis-palkkajäkkyys alkaa vähentyä, koska työvoimakustannusten reaalin joustavuuden ylläpitäminen edellyttää entistä suurempaa nimellistä joustavuutta. Nimellis-palkkojen joustavuuden ei voi varmuudella odottaa muuttuvan merkittävästi.

Entä muut työvoimakustannukset? Jos palkkojen nimellinen joustavuus ei lisääntynyt merkittävästi,

¹ Tämä kehikko ei vielä sisällä edellisessä luvussa käsiteltyä hystereesi-vaikutusta. Hystereesin voi kuitenkin liittää käsilläolevaan kehikkoon. Jos oletetaan, että työttömyyden *muutos* $u - u_1$ vaikuttaa hinnoitteluun ja palkkavaateisiin negatiivisesti, voidaan lauseke (5) kirjoittaa muotoon $\Delta p - p_1 = -\theta(u - u^*) - \lambda(u - u_1)$. Tästä voidaan ratkaista lyhyen aikavälin rakenteellinen työttömyys $u_s^* = \theta(\theta + \lambda)^{-1}u^* + \lambda(\theta + \lambda)^{-1}u_1$. Tämän lausekkeen mukaan lyhyen aikavälin rakenteellinen työttömyys u_s^* riippuu paitsi u^* :stä myös tosiasiallisesta työttömyydestä lähimenneisyydessä (u_1).

² Suomen nimellis-palkkajäkkyyttä ei ole kovin paljon tutkittu empiirisesti. Joitakin alustavia tuloksia on raportoitu julkaisussa Vartiainen (1996).

tävästi kompensoimaan alhaista inflaatiota, muiden sopeutumiskanavien merkitys korostuu. Välilliset työvoimakustannukset voivat toimia yhtenä puskurina. Tämä edellyttää, että välillisiin työvoimakustannuksiin liittyvät rahastot keräisivät itselleen riittävän vakavaraisuuden. On jatkoselvittelyjen tehtävä miettiä tarkemmin tässä suunnassa avautuvia mahdollisuuksia samoin kuin sitä, millainen järjestelmä olisi joustavuuden kannalta mahdollisimman hyvä¹.

3.2 Työvoiman liikkuvuus

Joustavuuskeskustelu voi antaa jopa harhaanjohtavan kuvan siitä, mikä on erilaisten mekanismien tärkeysjärjestys työmarkkinoiden sopeutumisessa. Jatkuvan täystyöllisyyden ylläpitäminen ensisijaisesti palkkojen sopeutumisen kautta on todennäköisesti mahdotonta eikä välttämättä edes vastaa hyvinvoinnin kannalta parasta (tehokkainta) ratkaisua². Esimerkiksi niinkin markkinaehtoisissa kansantalouksissa kuin Yhdysvalloissa ja Kanadassa reaaliset työvoimakustannukset ovat suhteellisen jäykkäliikkeinen erä ja sopeutuminen häiriöihin tapahtuu korkean alueellisen ja sektoreittaisen liikkuvuuden varassa.

Koska nimellispalkat ovat joka tapauksessa jäykkäliikkeinen taloudellinen muuttuja, muiden sopeutumiskanavien merkitys kasvaa al-

haisen inflaation ja mahdollisen rahaliittojäsenyyden oloissa. Muita työmarkkinoita sopeutavia tekijöitä ovat erityisesti työvoiman alueellinen ja toimialojen välinen liikkuvuus sekä maan rajojen sisällä että periaatteessa myös Suomen ja muun maailman välillä.

Edellisen jakson 2 analyysikehikkoon vedoten voidaan väittää, että työvoiman alueellisen ja sektoreittaisen liikkuvuuden kohoaminen on yleensä omiaan parantamaan työmarkkinaosapuolten kohtaamista ja näin alentamaan rakenteellista työttömyyttä. NAIRU-teorian mukaan palkkavaateet alkavat kohota kun työllisyys on riittävän korkealla. Jos kansantalouden työmarkkinat ovat alueellisesti eriytyneet, joillakin aloilla voi kuitenkin syntyä työvoimapulaa ja palkkainflaatiota, vaikka muualla kansantaloudessa olisi käyttämätöntäkin työvoimaa. Jos palkat riippuvat negatiivisesti työttömyydestä, mutta sitä vähemmän mitä korkeampi työttömyys on³, niin työmarkkinoiden huonompi kohtaaminen merkitsee korkeampaa NAIRU:a. Tämä perusidea konveksista palkka-funktiosta juontaa Lipseyltä (1960). Jos sektoreittaiset työttömyysasteet eroavat, keskimääräinen työttömyys on korkeampi kuin jos ne

¹ Holm, Kiander ja Tossavainen (1997) ovat arvioineet eri alojen puskurien tarvetta. Kohtuullisen pienetkin satsaukset esimerkiksi rahastoihin työttömyysturvajärjestelmiin voivat tuoda merkittävää lisäjoustoa, edellyttäen, että tällaiset välillisten työvoimakustannusten muutokset eivät vaikuta palkkavaateisiin.

² Tämä oli mm. Keynesin käsitys. Ks. myös esim. Drèze ja Gollier (1993) ja Hahn ja Solow (1996).

³ Tämä on sopusoinnussa empiirisen evidenssin kanssa. Ks. Layard ym. (1991). Toinen tapa tarkastella työmarkkinoiden kohtaamista (rakenteellista toimivuutta) on arvioida työttömyyden ja avointen työpaikkojen välistä relaatiota eli ns. UV- eli Beveridge-käyrää. Suomessa UV-käyrä on siirtynyt epäedulliseen suuntaan viimeisen parinkymmenen vuoden aikana (ks. Pehkonen ja Santamäki-Vuori 1997). Työmarkkinoiden kohtaamista kuvaavat indeksi samoin kuin UV-käyrä ovat siis eri asioita kuin NAIRU eli tässä kirjoituksessa käytetty rakenteellisen työttömyyden käsite. Vähän yksinkertaistaen voidaan sanoa, että työmarkkinoiden kohtaamista kuvaavat indeksi ovat yksi NAIRU:n komponentti.

olisivat yhtä suuria.

Liikkuvuutta koskeva empiirinen tutkimustieto Suomesta on vielä suhteellisen vähäistä. Kansainvälinen liikkuvuus on tietysti toinen sopeutumiskanava, mutta sen rooli jäänee lähivuosina ja lähivuosikymmeninä edelleen suhteellisen vähäiseksi.

Työmarkkinoiden sopeutumiskykyyn vaikuttaa myös muu aktiivinen työvoimapolitiikka kuten työnvälitys, ammatinvalinnanohjaus ja uudelleen koulutus. Hyvin suunniteltuina ne voivat parantaa työmarkkinoiden sopeutumiskykyä, vaikka niihin voi liittyä myös vastakkaisia vaikutuksia¹. Aktiiviseen työvoimapolitiikkaan on Suomessakin viime aikoina käytetty paljon voimavaroja, mutta toimenpiteiden arviointi on jäänyt vähäiseksi.

3.3 *Suomalaisen palkkasopimusjärjestelmän haasteita*

Tässä jaksossa arvioidaan palkkasopimustoiminnan haasteita, lähtien liikkeelle edellä kuvatuista ympäristön muutoksista ja päätyen käytännöllisempiin, suomalaista työehtosopimusjärjestelmää koskeviin näkökohtiin.

Edellä tiivistettiin työmarkkinoiden uuden toimintaympäristön haasteet kahteen kohtaan. Keskeistä on sopeutuminen alhaiseen inflaatioon sekä palkkojen nimellisen joustavuuden lisääminen entisenlaisen reaalisen joustavuuden säilyttämiseksi. Miten vakavan haasteen alhainen ne muodostavat?² Tietoisuus ympäristön muutoksista ja tulevaisuuden rahapolitiikan lin-

jasta ohjaa tietysti jo itsessään työmarkkinaosa-puolten käyttäytymistä, mutta on mahdollista, että muutokset vaativat aikaa, jolloin niitä voidaan edesauttaa sopimusjärjestelmän uudistamisella. Vaikka koetamme seuraavassa lyhykäisesti arvioida myös sopimusjärjestelmien konkreettisia yksityiskohtia, on korostettava, että sopimustoiminnan kehittäminen on viime kädessä työmarkkinoiden osapuolten vastuulla.

Jos rahaliitto johtaa rahapolitiikan uskottavuuden paranemiseen, nimelliset palkkavaateet alenevat, jolloin työttömyys alenee. Sikäli kuin palkkaneuvottelujen koordinoitua ylipäänsä pidetään tärkeänä, sen tarve korostuu rahaliittoon sopeutumisen alkuvuosina, jolloin finanssipolitiikan liikkumavara on joka tapauksessa vähäinen eikä vielä ole varmuutta uusien inflaatio-odotusten iskostumisesta kaikkien osapuolten mieliin. Jos Suomen kustannustaso kohtaa alkuvuosina liian korkealle, heikon kilpailukyyn korjaaminen edellyttää alhaisen inflaation maailmassa vielä muitakin maita hitaampaa kustannustason nousua, mikä tuo helposti mukanaan työttömyyttä. Tulopolitiikan mitoittamista voi helpottaa se, että palkkojen nousuvauhti sidotaan yleisesti hyväksytyihin kansantalouden indikaattoreihin kuten tuottavuuden kasvuun (tai vaihtosuhteen muutoksiin).

Yksi tulopolitiikan merkittävä haaste liittyy eri toimialojen kannattavuuseroihin ja mahdollisiin palkkalinkkeihin. Eri toimialojen (jotka Suomessa käytännössä vastaavat sopimusaloja) kannattavuuskehityksen erot ovat aiemminkin vaikeuttaneet palkkasopimusten koordinoitua.

¹ Ks. Calmfors (1994).

² Molemmat vaatimukset ovat luonteeltaan moneitaaraisia, siinä mielessä, että niihin voidaan vastata palkkojen nimellistä kehitystä muuttamalla. Siinä missä aiemmin oli tapana sopia korkeista nimellispalkkojen korotuksista ja torjua kaikki nimellispalk-

kojen alennukset, vastaisuudessa voidaan samanlaisen reaali-palkkojen kehitys saavuttaa alhaisemmilla nimelliskorotuksilla ja tarvittaessa nimellispalkkojen alennuksilla. Alhainen inflaatio ei sitä vastoin sinänsä edellytä toisenlaista reaali-palkkakäyttämistä.

Toimialojen erot saattavat korostua entistä enemmän ja uusilla tavoilla sellaisessa tilanteessa, jossa viennin vaihtelut eivät enää leviä koko talouteen devalvaatioiden ja vaihtotaserajoituksen kautta. On mahdollista, että suhdanneherkkien vientialojen tilanne vaihtelee rahaliitossa selvästi enemmän kuin muun kansantalouden.

Työllisyyden vakauttamisen kannalta voi siksi olla tarpeellista sallia myös suuremmat erot eri alojen palkankorotuksissa. Tämä on haaste palkanmuodostukselle. Siitä muodostuu sitä vaikeampi, mitä enemmän kansantaloudessa on palkkalinkkejä. Jos kansantalouden palkanmuodostus on koordinoimatonta ja ammattiliittojen palkkavaatimukset seuraavat muiden liittojen toteutuneita palkkoja, on olemassa vaara, että kustannukset nousevat liikaa sellaisillakin aloilla, joiden palkanmaksukyky on johtaja-aloja heikompi¹.

Palkka-palkka-linkkejä ovat tutkineet mm. Holm, Honkapohja ja Koskela (1995) sekä Hartman (1997). Tulokset tukevat hypoteesia, jonka mukaan ainakin teollisuuden sisällä on palkka-palkkalinkkejä, erityisesti niin, että metalliteollisuus ja paperiteollisuus toimivat palkkajohtajina, joilta palkannousut leviävät muille sopimusaloille. Jos vientialat ovat muita toimialoja epävakampia, tämä voi merkitä yleisen palkkainflaation riskiä, jos palkat liukuvat voimakkaasti näillä aloilla hyvän kannattavuuden

aikoina – ja muut palkat, myös julkisella sektorilla ja palvelusektorilla liukuvat mukana. Näin yleinen palkkataso nousee ja työttömyys lisääntyy.

Vaikka inflaatio-odotukset ajan mittaan sopeutuvat varmasti, palkkojen nimellinen jäykkyys voi muodostaa pysyvemmän ja rakenteellisemmän ongelman. Nimellisjäykkyys voi riippua myös sopimusjärjestelmästä.

Palkkojen nimellisjäykkyys voi ensinnäkin olla ongelma sellaisen tavanomaista suuremman suhdannehäiriön tapauksessa, joka edellyttäisi yleistä kustannustason alentamista. Kustannuksia voidaan periaatteessa alentaa yleisellä tulosopimuksella, mutta tämä edellyttää hyvin toimivaa tulopoliittista koordinaatiota ja voi olla vaivalloista. Kelluva kurssi voi tällaisissa tilanteissa tarjota helpomman sopeutumiskanavan.

Palkkojen nimellinen jäykkyys alaspäin voi toisaalta osoittautua ongelmaksi myös yritys- ja yksilötasolla, kuten jaksossa 2 esitettiin. Sitä varten olisi työehtosopimuksia erityisesti suhdanneherkillä vientialoilla kehitettävä niin, että nimellispalkatkin voisivat tarvittaessa reagoida entistä voimakkaammin kannattavuuden heikentymiseen. Hyvät työehtosopimukset voisivat myös tarjota mahdollisuuksia mikrotason palkkarakenteen kehittymiseen kannustavalla tavalla.

Sopimusjärjestelmän kehittämisessä on punnittava keskenään seuraavia, eri suuntaan vaikuttavia näkökohtia. Alhaisen inflaation maailmassa toimiminen edellyttää todennäköisesti sitä, että sopimusjärjestelmä ei ole kovin moniportainen. Toisaalta paikallisten kannattavuuserojen ja yksilöllisten tuottavuuden muutosten huomioonottaminen voi edellyttää nimenomaan paikallisia neuvotteluja, joilla yrityksen palkkatasoa ja palkkasuhteita sopeutetaan kannattavuuden ja tuottavuuden muutoksia vastaa-

¹ Palkkalinkkejä koskeva argumentointi lähtee siis ajatuksesta, jonka mukaan liittokohtaiset sopimukset eivät olekaan itsenäisiä, vaan liittojen välinen kateus ja tasapuolisuuden vaatimukset sitovat eri ammattiliittojen palkkojen nousuvauhdit toisiinsa (ks. esim. Oswald 1979). Jo Keynes korosti Yleisessä Teoriasaan suhteellisten palkkojen merkitystä työntekijöille ja piti sitä merkittävänä yleisen palkkajäykkyyden selittäjänä.

vasti.

Ensimmäistä väitettä voi perustella eri pohjoismaiden kokemusten eroilla. Holden (1990, 1991) on teoreettisin perustein ja empiirisin tarkasteluin korostanut sitä, että kaksi- tai kolmiportaisella neuvottelujärjestelmällä on taipumus ylläpitää inflaatiota ja korkeita palkkaliukumia. Holdenin malli vastaa läheisesti Ruotsin ja Norjan työelämän pelisääntöjä. Tässä mallissa työehtosopimuksessa sovitaan jostakin palkkojen yleiskorotuksesta, minkä jälkeen yleiskorotuksen käytännön soveltamisesta neuvotellaan vielä kerran yritystasolla. Tällöin voi käydä niin, että yritystasolla otetaan yleiskorotus itsestään selvästi saatavaksi astinlaudaksi lisävaatimuksille, jolloin palkkaliukumat muodostuvat käytännössä korkeiksi. Tämä ajatusmalli voi selittää sitä, että palkkaliukumat ovat Ruotsissa olleet korkeita ja selvästi Suomen liukumia korkeampia¹.

Suomalaisessa sopimusjärjestelmässä ei vastaavaa mekanismia ole, vaan työrauhavelvoite astuu yleensä voimaan heti kun uusi työehtosopimus on allekirjoitettu. Työnantajalla on tässä tilanteessa oikeus alkaa suoraan soveltaa yleiskorotuksella nostettuja palkkoja, eikä yritystasolla pääsääntöisesti käydä mitään uusia neuvotteluja. Tätä systeemiä voidaan pitää

¹ Ks. Eriksson ym. (1990). Ruotsissahan on lähdetty siitä, että sovitusta yleiskorotuksesta vain osa tulee automaattisesti jokaiselle ja loppuosan jakamisesta neuvotellaan edelleen yritystasolla. Koska yritystasolla näin aukeaa toinen "neuvottelurintama" eikä työrauhavelvoite käytännössä toteudu ennen kuin paikalliset neuvottelut on käyty, neuvottelujen käytännön lopputuloksena on usein ollut korkea palkkaliukuma. Tällaisten tarkastelujen nojalla Holden (1991) päätyy johtopäätökseen, jonka mukaan inflaation hidastaminen moniportaisen sopimusjärjestelmän taloudessa johtaa suurella todennäköisyydellä työttömyyden lisääntymiseen.

jäykkänä, mutta sen hyvä puoli on ilmeisesti ollut se, että palkkaliukumat ovat säilyneet kohtuullisen pieninä. Tässä piilee myös paikallisen sopimisen riski. Jos paikallisia palkkasopimuksia aletaan solmia, on tärkeää, että palkkojen yleiskorotusta ei oteta näiden neuvottelujen minimitasoksi.

Vastaisuudessa olisi kyettävä ylläpitämään tämä sopimusjärjestelmän inflaatiota ja palkkaliukumia rajoittava piirre -- ja samanaikaisesti luotava mekanismeja, joilla reagoidaan paikallisiin olosuhteisiin. Aiemmin varaventiilinä toimineille palkkaliukumille ei tulevaisuudessa enää ole juurikaan tilaa, koska palkkojen yleiskorotukset tuskin missään oloissa painuvat merkittävästi tuottavuuden kasvun ja alapuolelle.

Suomalaisen sopimusperinteen valossa dilemman ratkaisua kannattaa ainakin ensi vaiheessa ehkä etsiä siitä, että joustojen mahdollisuus rakennetaan suoraan työehtosopimukseen, niin ettei tarvittavien palkkajoustojen toteuttaminen edellytä varsinaisten palkkasopimusten avaamista².

Yksi tapa olisi lisätä henkilökohtaisten lisien ja yrityskohtaisesti sopeutuvien erien mahdollisuus itse työehtosopimukseen. Voitaisiin esimerkiksi toimia niin, että palkkojen yleiskorotukset koskisivat vain työn arvioinnin perusteella määräytyvää työkohtaista tariffipalkkaa. Todelliset palkathan vaihtelevat vanhastaankin näiden tariffipalkkojen yläpuolella, ja tämän vaihtelun pelisäännöt voitaisiin täsmentää tähänastista selvemmin itse työehtosopimuksissa. Esimerkkinä voi mainita metalliteollisuuden

² Myös nykyaikaiset "reilun palkan" (fair wage) teorian tukevat käsitystä, jonka mukaan palkkajoustojen hyväksyntä on suurempaa, jos asianomaiset kokevat tulevansa kohdelluksi samalla tavalla kuin muutkin.

PARAKE-sopimuksen, jonka mukaan työntekijälle on määritelty työkohtaisen palkan päälle tuleva henkilökohtainen lisä¹. Lisien keskiarvo, vaihteluväli ja jakaumakin on määritelty itse työehtosopimuksessa, mutta muuten työnantajalla on mahdollisuus omilla arvioillaan muuttaa henkilökohtaisia lisiä ja näin kannustaa henkilöstöä.

Jos yrityskohtaista joustoa on lisättävä, voitaisiin esimerkiksi ajatella, että henkilökohtaisten lisien keskiarvosta neuvoteltaisiin jollakin ennalta sovitulla vaihteluvälillä aina yrityksen kulloisenkin kannattavuus- ja työllisyystilanteen mukaan. Lisien keskiarvo olisi lähtökohdaisesti jollakin työehtosopimuksessa hyväksytyllä tasolla. Erityisen hyvän tai heikon kannattavuuden aikana lisien keskiarvoa voitaisiin nostaa tai laskea, mutta seuraavien neuvottelukierrosten lähtökohdiana olisi aina normaalitaso.

On tärkeää, että työmarkkinaosapuolet tiedostavat jo ennakkoon joustavampien palkkajärjestelmien tarpeen, ja sen, ettei suurempi nimellispalkkojen joustavuus sinänsä merkitse palkan todellisen ostovoiman tähänastista heikompaa kehitystä². Todennäköistä on myös se, että entistä joustavamman nimellispalkan tarve kohtaa eri aloja hyvin eri tavoin. Se on rahaliitossa todennäköisesti suurimmillaan suhdanneherkillä ventialoilla, kun taas useimmilla muilla aloilla tuskin tarvitaan merkittäviä muutoksia palkanmuodostuksen periaatteisiin.

3.4 Suljetun ja avoimen sektorin palkkasuhteet

Voiko mahdollinen rahaliittojäsenyys vaikuttaa eri toimialojen ammattiliittojen suhteellisiin neuvotteluasetelmiin ja sitä kautta palkanmuodostukseen ja työttömyyteen? Kun valuuttakurssipolitiikka ja vaihtotaserajoitus poistuvat, ei voida etukäteen tietää, säilyvätkö kansantalouden eri sektorien suhteelliset hinnat ennallaan vai tapahtuuko niissä pysyviä muutoksia. Suomen tapauksessa voidaan menneen historian nojalla pitää yhtenä vaarana sitä, että erityisesti suljetun sektorin ammattiliitot ja yritykset nostavat kustannuksiaan – ensi vaiheessa tai joskus myöhemmin – enemmän kuin mikä on mahdollista kilpailevammilla ja avoimemmilla sektoreilla kuten teollisuudessa. Puutteellisesti kilpailevan suljetun sektorin palkkajohtajuus³ voi siis olla ongelma, erityisesti siksi, että kohoavat palkkakustannukset on mahdollista ainakin lyhyellä aikavälillä suurelta osin siirtää hintoihin eikä kohonnut palkkataso merkitse välitöntä työttömyyden lisääntymistä. Pitämällä ajalla talouden kilpailevamat sektorit heikkenevät korkeamman kustannustason vuoksi, mikä tietysti myös heikentää suljettujen alojen tuotteiden kysyntää.

Tämänkaltaiset ongelmat tuskin kärjistyvät, jos palkkaneuvottelut pysyvät suotuisissa institutionaalisissa puitteissa – eli joko niin keskitettyinä, että ammattiyhdistysliikkeen on pakko sisäistää toimiansa kokonaistaloudelliset vaati-

¹ PARAKE-sopimusta on analysoinut Vartiainen (1993).

² Monet ammatillisten järjestöjen edustajien puheenvuorot osoittavat kyllä sen, että sovittujen nimellisten palkkojen alentamista vastustetaan voimakkaasti.

³ Tämä on tietysti eri kysymys kuin yllä palkkalinkkien yhteydessä esitetty ventialojen palkkajohtajuuden mahdollisuus. Epävakaisten ventialojen kannattavuuspiikeistä syntyvät palkkahäiriöt ovat ensijaisesti suhdannevaihtelusta kumpuava ongelma, kun taas tässä käsiteltävä palkkasuhteen vääristymisen mahdollisuus on raenneongelma.

mukset, tai sitten niin hajautettuina, että millään ammattiliitolla ei ole kovin paljon markkinavoimaa. Ongelmallinen tilanne voi kuitenkin syntyä, jos työmarkkinoilla toimii muutama avoimen sektorin ja muutama suljetun sektorin ammattiliitto, jotka kilpailevat keskenään.

Tilannetta voi kuvata seuraavanlaisella ajatusmallilla. Olkoon taloudessa kaksi sektoria, "avoim" (T) ja "suljettu" (S). Oletetaan, että kummankin sektorin ammattiliitot ovat muodostaneet sektorin sisällä yhteisen neuvottelukartellin, joita voidaan nimittää T-liitoksi ja S-liitoksi. Oletetaan vielä, että kumpikin ammattiliitto voi määrätä oman nimellispalkkansa W_i ($i=T,S$) ja että ammattiliitto pyrkii maksimoimaan reaalista palkkasummaansa. Tällöin ammattiliiton i tavoitefunktio on¹

$$(12) U_i = \{[W_i / \Pi(p_S, p_T)] - \delta\} L_i (W_i/p_i),$$

missä W_i on sektorin i nimellispalkka, δ on vaihtoehtospalkka, p_i on sektorin i tuotteen hinta, $L_i (W_i/p_i)$ on sektorin i työllisyys reaali-palkan W_i/p_i laskevana funktiona, ja $\Pi(p_S, p_T)$ on kansantalouden hintaindeksi sektorihintojen funktiona.

Lausekkeen (12) maksimointi nimellispalkan W_i suhteen antaa reaali-palkan

$$(13) w_i = W_i/\Pi = \delta \in (L_i W_i) / [\in (L_i W_i) + (1 - \in (\Pi W_i))],$$

missä merkinnällä $\in (AB)$ tarkoitetaan muuttujan A joustoa muuttujan B suhteen. Työn kysyntäjoustop ja yleisen hintaindeksin tuotehintajoustop termit sisältävä osamäärä kertoo sen, miten paljon nimellispalkan kohottaminen rankaisee työntekijöitä työpaikkojen vähenemisestä (termi $\in (L_i W_i)$) ja miten paljon se vähentää

¹ Ks. Rama (1994).

yleisen hinnannousun kautta ostovoimaa (termi $\in (\Pi W_i)$). Lausekkeen (13) mukaan että reaali-palkkavaade vastaa kilpailullista täystyöllisyys-palkkaa eli vaihtoehtospalkkaa, jos markkinavoimaa ei ole lainkaan, koska tällöin $(L_i W_i) = -\infty$ ja osamäärälauseke lähenee ykköstä. Tämä vastaa täysin hajautettua palkanmuodostusta. Reaalipalkkavaade on sama täysin keskitetyssä palkanmuodostuksessa, jossa palkankorotukset menevät täysin hintoihin, jolloin $\in (\Pi W_i) = 1$, ja osamäärälauseke on yksi. Väli-tapauksissa palkkavaade kohoaa täystyöllisyys-palkan yläpuolelle.

Lausekkeesta (13) ilmenevät havainnollisella tavalla ammattiliittojen neuvottelukartellien edunvalvonnan rajoitteet. Joustotermien arvot voivat olla erilaisia siitä riippuen, ollaanko rahaliitossa vai ei. Asiaa olisi syytä tutkia tarkemmin, mutta seuraavassa esitetään joitakin alustavia näkökohtia.

Oletetaan, että kotitaloudet kuluttavat sekä avoimen että suljetun sektorin tuotetta. Tarkastellaan a) rahaliitto- ja b) kelluntavaihtoehtoa inflaatiotavoittein. Rahaliittovaihtoehdossa avoimen sektorin hinta p_T on annettu, kun taas kelluntavaihtoehdossa inflaatiotavoite eli tässä tapauksessa hintaindeksi $\Pi(p_S, p_T)$ on annettu. Neuvottelukartellit ottavat nämä rajoitukset huomioon omaa palkkavaadettaan asettaessaan. Tämä rakenne luo avoimen ja suljetun sektorin neuvottelukartellien välille strategisen kilpailutilanteen. Jos jommankumman sektorin neuvottelukartelli nostaa omaa palkkaansa, se muuttaa samalla hintasuhdetta itselleen edullisemmaksi, koska oman tuotteen tarjonnan väheneminen nostaa sen hintaa.

Tarkastellaan aluksi työllisyysvaikutuksia, jotka ilmenevät termin $\in (L_i W_i)$ kautta. Mitä suurempi on tämän jouston itseisarvo, sitä suurempi on oman nimellispalkan nostamisesta koitua työpaikkojen menetys ja sitä maltilli-

sempaa edunvalvontaa liiton on noudatettava. Suljetun sektorin liitolle jousto on rahaliitossa todennäköisesti pienempi kuin kelluntavaihtoehdossa. Rahaliitossa S-liitto voi omaa nimellispalkkaansa W_s nostamalla vaikuttaa tehokkaammin oman sektorinsa hintaan p_s , koska EKP ei reagoi Suomen suljetun sektorin hintojen nousuun, jolloin myös työllisyyden menetyks jää vähäisemmäksi. Työvoimakustannukset siis siirtyvät hintoihin¹. Kelluntavaihtoehdossa rahapolitiikkaa kiristätään suljetun sektorin kustannustason noustessa, jotta rajoite $\Pi(p_s, p_T) = \text{vakio}$ toteutuisi. Tällöin työllisyyden menetys on suurempi ja palkkavaade pienempi.

T-sektorin liiton kannalta tilanne on päinvastainen. Koska oman sektorin hinta p_T on rahaliitossa annettu, kustannuksia ei voi lainkaan viedä hintoihin, ja työn kysyntäjousto (LTWT) oman nimellispalkan suhteen on korkea². Tämä hillitsee avoimen sektorin palkkavaateita. Kellunnassa T-liitto voi sitä vastoin nostaa oman sektorinsa tuotteen hintaa omaa nimellispalkkaansa nostamalla. T-sektorin palkan noustessa sen tuotanto vähenee ja tuotteen hinta nousee hyödykemerkkinoiden tasapainoehdon kautta³. Työn kysyntävaikutusten nojalla

¹ Oman tuotteen hinta p_s riippuu positiivisesti nimellispalkasta hyödykemerkkinoiden tasapainon kautta. S-sektorin työllisyyden jousto oman nimellispalkan suhteen on tällöin $\epsilon(L_s W_s) = (L_s \bar{w}_s)(1 - \epsilon(p_s W_s))$, missä $(L_s \bar{w}_s)$ on työllisyyden jousto reaali-palkan W_s/p_s suhteen ja $\epsilon(p_s W_s)$ on oman tuotteen hinnan jousto nimellispalkan suhteen. Jälkimmäinen jousto on rahaliitossa suurempi kuin kellunnassa, koska EKP ei reagoi suljetun sektorin hinnan nousuun.

² Äskeisen alaviitteen merkinnöin, $(L_T W_T) = (L_T \bar{w}_T)(1 - \epsilon(p_T W_T))$, mutta rahaliitossa $\epsilon(p_T W_T) = 0$, jolloin työllisyyden jousto nimellispalkan suhteen on sama kuin työllisyyden jousto reaali-palkan suhteen.

näyttäisi siis periaatteessa mahdolliselta, että rahaliittovaihtoehto johtaa suhteellisesti korkeampiin suljetun sektorin kustannuksiin kuin kellutus⁴. Rahataloudelliset järjestelytkin voivat siis joissakin tapauksissa vaikuttaa talouden rakenteeseen.

4 Yhteenveto

Kirjoituksessa on tarkasteltu Suomen mahdollisen rahaliittojäsenyyden vaikutuksia ja haasteita työmarkkinoiden kannalta. Huomio on

³ Koska inflaatorajoite $(p_s, p_T) = \text{vakio}$ on joka tapauksessa voimassa, suljetun sektorin tuotteen hinta laskee avoimen sektorin tuotteen hinnan nousun myötä. Tässä tapauksessa siis avoimen sektorin tuotannon väheneminen vähentää S-tuotteen kysyntää ja laskee sen hintaa.

⁴ Näitä vaikutuksia voi kuitenkin kompensoida jouston $\epsilon(\Pi W_i)$ kautta toteutuva hintatasoefekti. Suljetun sektorin mahdollisuus nostaa rahaliitossa oman tuotteen hintaa merkitsee myös sitä, että S-palkan noston vaikutus koko kansantalouden hintaindeksiin ja siten jäsenten ostovoimaan on suurempi kuin kellunnassa. Jousto $\epsilon(\Pi W_s)$ on siis rahaliitossa korkea, mikä hillitsee suljetun sektorin palkkavaadetta. Kellunnassa pätee sitävastoin $\epsilon(\Pi W_i) = 0$. T-liiton kannalta hintatasoefekti toimii puolestaan rahaliitossa palkkavaadetta nostavasti, koska, kuten nähtiin, oman hinnan nostaminen voi laskea koko kansantalouden hintatasoa ja näin nostaa oman palkan ostovoimaa. Rahaliitossa avoimen sektorin ammattiliitto voi siis omaa palkkaansa nostamalla alentaa koko kansantalouden kustannustasoa, koska korkeampi avoimen sektorin palkka johtaa alhaisempaan avoimen sektorin tuotantoon ja siten kysyntävaikutuksen (hyödykemerkkinoiden tasapainoehdon) kautta alhaisempaan suljetun sektorin kustannustasoon (samalla kun avoimen sektorin hinta p_T on joka tapauksessa kiinteä). Kellunnassa tätä vaikutuskanavaa ei ole, koska $\epsilon(\Pi W_i) = 0$ pätee tietysti T-liiton kannalta.

kiinnittynyt toisaalta pitkän aikavälin vaikutuksiin ja toisaalta talouden sopeutumiskykyyn ja siirtymävaiheen ongelmiin sekä eräisiin rakenteellisiin kysymyksiin.

Rahaliiton vaikutus suhdannetilanteesta riippumattomaan työttömyyteen pitkällä aikavälillä on a priori epäselvä, joten rahaliittojäsenyyden tai sen ulkopuolella olo (markan kelluttaminen) ei ole ratkaisu työttömyysongelmaan. Työn kysynnän herkkyys palkkojen suhteen samoin kuin kilpailu hyödykemarkkinoilla lisääntyvät eikä rahapolitiikasta vastaava viranomaisena enää myötäile palkankorotuksia. Kaikista näistä syistä palkkavaatimukset ja työttömyys alenevat. Sikäli kun rahapolitiikan uskottavuus lisääntyy, myös reaalikorko alenee ja vaikuttaa hintoihin ja palkkoihin rakenteellista työttömyyttä alentavasti. Mutta jos EKP valitsee liian alhaisen inflaatiotavoitteen, tällä voi olla työttömyyttä lisäävä vaikutus, jos historiallisesti havaittu nimellispalkkojen jäykkyys jatkuu. Jos työttömyydellä on hystereesi-luonne ja työmarkkinoiden sopeutumiskyky on rahaliitossa heikompi kuin sen ulkopuolella, niin kansantaloutta kohtaavat tilapäiset häiriöt voivat rahaliitossa johtaa rakenteellisen työttömyyden kasvun.

Alhaisen ja vakaan inflaation maailmassa entisenlainenkin reaalisten työvoimakustannusten joustavuus edellyttää oleellisesti suurempaa nimellisten työvoimakustannusten joustavuutta, koska valuuttakurssien vaihteluilla ei enää voida vaikuttaa reaaliisiin työvoimakustannuksiin. Työvoimakustannusten jousto riippuu sekä palkkojen että muiden työvoimakustannusten joustoista. Edellinen on käyttäytymiseen ja työehtosopimusjärjestelmään liittyvä kysymys, jälkimmäinen puolestaan myös politiikan vaikutuspiirissä. Ei ole a priori selvää, lisääntykö nimellispalkkojen joustavuus rahaliitossa riittävästi tai lainkaan. Jos näin ei tapahdu, muita

sopeutumismekanismeja tarvitaan. Yksi tällainen on työn kansainvälinen ja kansallinen liikkuvuus. On ilmeistä, että kumpikin niistä jää kohtuullisen vähäiseksi, joskin kansalliseen liikkuvuuteen voidaan vaikuttaa politiikalla.

Lopuksi tarkasteltiin työehtosopimusjärjestelmän haasteita, kuten sopeutumista alhaiseen inflaatioon, palkka-palkkalinkkien vaaroja ja kysymystä siitä, vaikuttavatko rahataloudelliset järjestelyt eri sektoreiden suhteellisiin palkkoihin tavalla, jolla voi olla haitallisia kokonaistaloudellisia vaikutuksia. Työehtosopimusjärjestelmän kehittämisessä on mielestämme haettava ratkaisua seuraavaan dilemmaan. Toisaalta sopimusjärjestelmän ei tulisi olla kovin moniportainen, koska moniportaisuus on ilmeisesti omiaan johtamaan korkeampiin palkankorotuksiin. Toisaalta paikallisten kannattavuuserojen ja yksilöllisten tuottavuuserojen muutosten huomioonottaminen aikaisempaa tärkeämpää ja edellyttää paikallisia neuvotteluja. Kirjoituksessa esitetään suuntaviivoja ratkaisun löytämiseksi.

Kirjallisuus

- Akerlof, G. , Dickens W. ja Perry, G. (1996): *The Macroeconomics of Low Inflation. Brookings Papers on Economic Activity* 1996:1, Brookings Institution, Washington.
- Ball, L. (1996): *Disinflation and the NAIRU. National Bureau of Economic Research Working Paper 5520, Cambridge, MA, 1996.*
- Blanchard, O. J ja Summers, L.H. (1986): *Hysteresis and the European Unemployment Problem, NBER Macroeconomics Annual* 1: 15-78.
- Calmfors, L.(1994): *Active Labour Market Policy and Unemployment - A Framework for the Analysis of Crucial Design Features. OECD Economic Studies* No. 22, Spring

- 1994.
- Calmfors, L. ja Driffill, J. (1988): Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance. *Economic Policy* 6, s. 13-61.
- Carlin, W. ja Soskice, D. (1990): *Macroeconomics and the Wage Bargain*. Oxford University Press 1990.
- Danthine, J.P. ja Hunt, J. (1994): Wage Bargaining Structure, Employment and Economic Intyegration. *Economic Journal* 104.
- Drèze, J.H. ja Gollier, C (1993): Risk sharing on the labour market and second best wage rigidities. *European Economic Review* 37:8, 1457-1482.
- Eriksson, T. , Suvanto, A. ja Vartia, Y. (1990): Wage Formation in Finland. Teoksessa L. Calmfors (toim.): *Wage Formation and Macroeconomic Policy in the Nordic Countries*. SNS ja Oxford University Press 1990.
- Hartman, L. (1997): Palkanmuodostus ja palkkalinkit teollisuus- ja palvelualoilla. Moniste, kansantaloustieteen pro gradu -työ, Helsingin Yliopisto, tammikuu 1997.
- Holden, S. (1990): Wage Drift in Norway: A Bargaining Approach. Teoksessa L. Calmfors (toim.): *Wage Formation and Macroeconomic Policy in the Nordic Countries*. SNS ja Oxford University Press 1990.
- Holden, S. (1991): Economic Policy in an Economy with Local and Central Wage Bargaining. Memorandum No. 8 from the Department of Economics, University of Oslo, August 1991.
- Holden, S. (1994): Wage Bargaining and Nominal Rigidities. *European Economic Review* 38, 1994.
- Holden, S. (1997): The Unemployment Problem - A Norwegian Perspective. OECD Economics Department, Working Paper 172, Pariisi.
- Holm, P. ja Somervuori, E. (1997): Structural unemployment in Finland. *VATT-keskustelu-aloitteita*, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki 1997.
- Holm, P., Honkapohja, S. ja Koskela, E. (1995): Työllisyys ja työnantajan sosiaalivaikutusmaksujen porrastaminen. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja*, 1995:11
- Holm, P., Kiander, J. Ja Tossavainen, P. (1997): Rahastot ja EMU. *Palkansääjien tutkimuslaitos, tutkimuslustoista* 138.
- Koskela, E. ja Vartiainen, J. (1997): Rahaliitto ja EMU. *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja* 1997/12, Helsinki.
- Layard, R., Nickell, S. ja Jackman, R. (1991): *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press 1991.
- Layard, R., Jackman, R. ja Nickell, S. (1996): Combatting Unemployment: Is Flexibility Enough? Centre for Economic Performance, Discussion Paper 293, March 1996.
- Lindbeck, A. ja Snower, D. (1986): Wage-setting, unemployment and insider-outsider relations. *American Economic Review* 76, s. 235-239.
- Lipsey, R.G. (1960): The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom 1862-1957: A Further Analysis. *Economica* 27, 1-31.
- Oswald, A. (1979): Wage Determination in an Economy with Many Trade Unions. *Oxford Economic Papers* 31, s. 369-385.
- Pehkonen, Jaakko (1997): Työttömyys ja EMU. EMU-työryhmän tilaama raportti, *Valtioneuvoston kanslian julkaisuja* 1997.
- Pehkonen, J. ja Santamäki-Vuori, T. (1997): Työmarkkinoiden kehityspiirteet ja toiminta. Teoksessa Heikki A. Loikkanen, Jukka Pekkarinen, Suvi-Anne Siimes ja Pentti Vartia (toim.): *Kansantaloutemme – rakenteet ja*

- muutos*. Taloustieto Oy, 1997, s. 235-269.
- Pekkarinen, J. ja Vartiainen, J. (1995): *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*. 2.p., WSOY 1995.
- Phelps, E. (1994): *Structural Slumps. The modern equilibrium theory of unemployment, interest and assets*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1994.
- Rama, M. (1994): Bargaining structure and economic performance in the open economy. *European Economic Review* 38, 1994, s. 403-415.
- Rowthorn, R. (1996): Työttömyys, palkkanuottelut ja työvoima-pääoma-substituutio. *Talous ja Yhteiskunta* 1996:4.
- Soskice, D. (1990): Wage Determination: The Changing Role of Institutions in Advanced Industrialised Countries. *Oxford Review of Economic Policy* 6:4, Winter 1990.
- SOU 1996. Sverige och EMU. Statens Offentliga Utredningar 1996:158, Finansdepartementet, Stockholm.
- Vartiainen, J. (1993): Metalliteollisuuden työntekijöiden palkanmuodostus työehtosopimuksen valossa. *Työväen Taloudellinen Tutkimuslaitos, tutkimuksia* 44.
- Vartiainen, J. (1996): Palkkasopimusjärjestelmät, liukumät ja Suomen kansantalouden inflaatioalttius. Teoksessa Allen, T. ja Kaitila, V. (toim.) (1996): *Työmarkkinat EMUssa*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, sarja B 127, Helsinki.